

עבודת סיום
קורס ניהול מערכות חינוך בקיבוץ

'ונזכור את כולם' –
משימת 'בעקבות לוחמים' במסגרת
שנת המצוות

14 מאי 2017
י"ח אייר תשע"ח

אמנון אביגדור

'ונזכור את כולם' – משימת 'בעקבות לוחמים' במסגרת שנת המצוות

רקע

באשדות יעקב מתקיימת מערכת חינוך חברתי המשותפת לשני הקיבוצים. יתירה מכך, לכל אחד מהקיבוצים הרחבה נפרדת, אשר גם חבריה הינם צרכנים ומשתמשים של מערכת החינוך החברתי. מדי שנה מתקיים במערכת החינוך החברתי פרויקט 'שנת מצוות' במסגרתו עוברים ילדי שכבת ז' סדרה של משימות ('מצוות'), אשר מסמלות את תהליך המעבר שלהם מילדות לבגרות. כחלק ממסורת הקיבוץ, אחת המשימות הינה הנחת הזרים על קברי חללי מערכות ישראל. בשנים האחרונות נתקלנו בקושי לממש משימה זו ממספר סיבות, כאשר המכנה המשותף של רובן היה היעדר תחושת שייכות וזיקה של הנערים ליישוב ולהיסטוריה שלו. כתוצאה מכך נדרשנו לבצע תהליך חשיבה על מנת לברר מדוע עולה הקושי וכיצד ניתן להתגבר עליו.

לכאורה היה נראה כי הסוגיה עימה התמודדנו הייתה חד מימדית ופשוטה יחסית. נדמה היה כי מדובר במשימה אחת (מתוך כשתים עשרה) כאשר האתגר העומד בפנינו, הינו איך להביא את הנערים בכיתה ז' להבין את חשיבות וגודל המשימה שלפניהם.

כאשר התחלנו לחקור את המקורות והסיבות שעוררו קושי אצל הנערים התברר, כי הנושא טומן בחובו הזדמנות רחבה וגדולה יותר מאשר רק מתן מענה לקושי הספיציפי שהתעורר.

משיחות בירור ובדיקה שקיימנו עלה כי 'התנגדות' הנערים לשתף פעולה במשימה זו נבע ממספר סיבות שונות :

- א. חוסר היכרות עם הרקע ההיסטורי של הקמת היישוב, כולל ובדגש על המלחמות שעבר בשנותיו הראשונות.
- ב. זיקה ליישוב.
- ג. היכרות עם סיפורי הנופלים ומשפחותיהם.
- ד. חששות מפני השתתפות בטקס יום הזיכרון בבית העלמין.

משהבנו דבר זה, היה ברור, כי המענה, או ההתייחסות לנושא לא תהיה במימד הצר של המשימה הזו בלבד, אלא תוך התייחסות כוללת לקשיים שהוצפו על ידי הנערים.

לפיכך, מטרת התהליך, כפי שהגדרנו הייתה להגדיל ולשפר את היכרות והזיקה של נערי שנת המצוות ליישוב ולקהילה בה הם גדלים וחיים.

התפיסה שעמדה מאחורי הגדרת המטרה של התהליך גרסה כי הגדלת הזיקה והקשר שבין הנערים ליישוב ולקהילה בה הם חיים, תביא בהכרח לכך שהם יהיו 'אזרחים' (תושבים) טובים יותר ופעילים בחיי הקהילה וכאלו יוכלו להיות שותפים פעילים ולתרום לקהילה ובכך גם לחזק ולקדם אותה.

ביציאה לדרך בדקנו מי צריכים להיות השותפים לתהליך והוחלט כי על מנת לקיימו בצורה שלמה נדרש לשתף בו את הגורמים הבאים :

- א. הנערים עצמם.
- ב. מדריכת שכבה ז'.
- ג. הורי הנערים בשכבה ז'.
- ד. ועדת התרבות ביישובים (ובדגש על האחראים על טקס יום הזיכרון).
- ה. נציגים של המשפחות השכולות החיות ביישוב.
- ו. חברים ותיקים מן הקיבוץ (בדגש על הקיבוץ 'של פעם').

תיאור מפורט של התהליך

עם תחילתה של שנת הלימודים, התקיימה (כמדי שנה) פגישה משותפת של צוות ההדרכה עם ההורים לילדי כיתה ז'. במסגרת פגישה זו הוצגה תכנית ההדרכה לשנה הקרובה, בדגש על משימות שנת המצוות ובתוכן המשימה של 'בעקבות לוחמים'.

במסגרת זו תואר בקצרה מה שפורט לעיל והוסבר כי השנה הכוונה הינה להרחיב את העיסוק בנושא, באופן שייתן מענה למגוון רחב יותר של היבטים בתחום חיי הקהילה (מעבר לפעולה ה'טכנית' של הנחת הזרים). הכוונה הייתה לגייס את ההורים, ובהמשך, בסיועם, גם את הילדים על מנת לקדם את המטרה שהוגדרה במספר מישורים :

דמוקרטיה פעילה –

באשדות יעקב קיימות לפחות ארבע 'קהילות' שונות, אשר משתמשות בשירותי מערכת החינוך (חברי קיבוץ אשדות יעקב איחוד, תושבי ההרחבה של אשדות יעקב איחוד, חברי קיבוץ אשדות יעקב מאוחד, תושבי ההרחבה של אשדות יעקב מאוחד). זה עוד מבלי להתייחס לשוכרי דירות למיניהם המתגוררים ביישוב ולילקוחות חיצוניים.

הפעילות שתוכננה סביב נושא זה נבנתה, באופן שייתן מקום והזדמנות לכל האוכלוסיות הללו בצורה שווה, תוך מתן הזדמנות חברתית שווה לכל אחד מבני הנוער ללא קשר או הבדל לאוכלוסייה אליה הוא משתייך וזאת רק מתוקף העובדה שהוא מתגורר ביישוב.

ראה וחדש –

חידוש המסורת שהייתה מקובלת בעבר לפיה בני שנת המצוות היו מקיימים פעולות שונות לרווחת וטובת הקהילה ('יום ירוק', עבודה בענפי המשק, שיפוץ וחידוש אתרים עזובים, הובלה והשתתפות בחגים ובטקסים ועוד) כחלק מחיזוק והידוק הזיקה שלהם לקהילה וליישוב.

שותפות קהילתית –

מימוש התהליך הביא לשילוב ושיתוף פעולה של מס' גורמים נרחב, בעלי תפקידים ו'כוחות' בקהילה. החל מרכז התרבות וצוות החג, עבור דרך מספר חברים ותיקים, אשר גוייסו בכדי לספר

וללמד את הנערים אודות ההיסטוריה המשותפת של היישוב וכמובן מפגש עם נציגים של המשפחות השכולות בקיבוץ.

בתהליך לקחו חלק גם הנערים וגם הוריהם ובכך הרחבנו בפועל את מעגל ההשפעה שלו אל מעבר למימד הצר של הנערים בלבד.

אהבת הארץ

התהליך לא עסק במשימה האחרונה, הסופית, של הנחת הזרים במסגרת הטקס ביום הזיכרון. בכוננת מכוון העיסוק החל בהיסטוריה של היישוב, בנסיבות שהביאו להקמתו במקום בו הוא יושב. בערכים ובמחשבות שהיו לראשוני המקום בכל הקשור להפרחת העמק והקמת היישוב בארץ (כחלק מהקמת ה-N ההתיישבותית דאז).

התהליך השלם כפי שתואר בקצרה לעיל הציף בפנינו מספר אתגרים והזדמנויות, אשר לא היו 'על פני השטח' מלכתחילה :

- א. ערוץ נוסף ללימוד והטמעת ההיסטוריה של היישוב בו אנו חיים ובדגש על מי שלא נולדו במקום והצטרפו אליו רק בשנים האחרונות.
- ב. היכרות עם אוכלוסיות ואנשים חדשים – נוספים מאלו אשר אנחנו פוגשים בחיי היום-יום.
- ג. השתתפות פעילה, אקטיבית בעשייה החברתית תרבותית של הקהילה (כולל החשיפה הנלווית לכך)
- ד. חיזוק והעמקת הקשר שבין ההורים לילדיהם באופן אקטיבי ויזום המוביל דרך עיסוק בנושא מוגדר.
- ה. התמודדות עם שאלות שייכות וחיבור של הנערים לקבוצה עצמה ולמקום בו הם חיים.

להבנתי, אחד האתגרים היותר מורכבים שעמד בפנינו במסגרת העיסוק בנושא היה בניית וטיפוח ההזדהות והזיקה של בני הנוער למקום בו הם חיים (למקום הפיזי, לקהילה, לחיי החברה של היישוב).

הסיבה העיקרית שבעטייה אני בוחר לעסוק באתגר זה הינה העובדה שלעניות תפיסתי בהקשר זה, הנערים משקפים בצורה די טובה, גם אם לא חד משמעית, את התפיסה והגישה של הוריהם לנושא. זהו תחום אשר בו השפעת התפיסה של ההורים, ובדגש על מי שלא נולדו וגדלו ב'מקום', גדולה ומשמעותית. להבנתי הייתה בדבר הזדמנות טובה לתועלת נוספת, לכאורה משנית, אולם משמעותית, של 'חיבור' אוכלוסיית ההורים לנושא.

אתגר ראשון עימו נדרשנו להתמודד בבואנו לעסוק בנושא היה יצירת בסיס משותף, מוכר וידוע לכלל חברי הקבוצה – נערים והורים כאחד. היה ברור ובולט שחלקם חשים כ'חיצוניים' לאירוע ועל כן מראש הציבו עצמם ככאלו ולמעשה 'בלמו' את השתלבותם בנושא.

מאידך, גם בקרב הצוות הייתה הכרה שאכן, הנושא 'לא ימצא חן' בעיני מי שלא גדלו במקום, לא מורגלים אליו ומכאן שהוא זר להם. ניתן לדמות סוגיה זו לבעיית ה'ביצה והתרנגולת', מה הוליד את מה, אולם בכל מקרה היה ברור כי עלינו להתייחס לנושא.

בכדי לתת מענה לנושא קיימנו עוד בראשיתה של שנת ההדרכה מפגש משותף של כלל הנערים והוריהם (דגש חשוב) באתר שבו הוקם לראשונה היישוב. מטרת המפגש, כפי שתוכנה ועברה לנערים ולהורים הייתה ברורה ופשוטה. כולנו חברי אותה קהילה ומכאן שההתייחסות אל כולנו בהקשר זה הינה אחידה ושווה. אין ביננו מעמדות או התייחסות שונה למי שנולד וגדל ביישוב, או למי שעבר לגור בו רק בשנים האחרונות¹. דרך לימוד משותף של ההיסטוריה, שהביאה להקמת היישוב, ניסינו להעביר מסר אחיד ושווה לכלל חברי הקבוצה, שהציפיות מכל אחד מהם הינן זהות.

לטובת הנושא רתמנו מספר חברים מוותיקי היישוב², על מנת שיסבירו ויתארו את המאורעות ההיסטוריים ובכך השגנו רווח כפול. מחד, היכרות נוספת של הנערים (והוריהם) עם אזרחים נוספים בקהילה, אשר סביר להניח, שלא היו נפגשים עימם בשגרה ומאידך מפגש של אותם ותיקים עם בני הנוער (שאת רובם הם לא הכירו מן הסתם) וכעת נוצרה בקרבם היכרות וזיקה לפעילות ולנוער ביישוב של היום.

בשלב הבא קיימנו עם הנערים פעילות אשר כינינו אותה 'אתגרי הביטחון' של היישוב בראשית דרכו. במסגרת זו קיימנו פעילות שבה למדו הנערים, 'דרך הרגלים' בסיוור ביישוב, את ההיסטוריה הביטחונית, שליוותה את הקמתו. בהדרכה של אחד מחברי הקיבוץ הוותיקים הם שמעו על האיומים שעמדו על הקיבוץ, סיירו באתרים משמעותיים כגון הסליק, המפקדה, עמדות השמירה וכו', ולמדו אודות אתגרי התקופה. הם ספגו נדבך נוסף של השותפות והסולידריות שהיו חלק בלתי נפרד מיכולתו של הקיבוץ להתמודד עם קשיי התקופה. לסיוור הוזמנו גם ההורים ובכך נתנו להם פעם נוספת הזדמנות לשתף פעולה עם הנערים, כחלק מפעילות מובנית סביב נושא מוגדר ולא בפעילות חופשית כגון טיול משפחות, או בדומה. במסגרת הפעילות למדו הנערים להכיר את חלק מהנופלים, אשר מונצחים על ידי היישוב (בדגש על אלו שנפלו על הגנתו) ושמעו על סיפור נפילתם. ניתן היה לראות כיצד מקומות ואתרים ביישוב, אשר היו מוכרים להם בשם, מקבלים פתאום משמעות נוספת בתפיסתם. אתרים בהם הם מבקרים מעת לעת, אולם לא הכירו את 'הסיפור' שעומד מאחורי שמם.

לאחר שסיימנו את שתי הפעילויות הללו, השגנו שלושה הישגים עיקריים :

א. יצירת מכנה משותף בין כלל הנערים וההורים, ביטול תחושת הזרות והשוונות בקרב מי שהצטרפו ליישוב בשנים האחרונות.

ב. היכרות עם ההיסטוריה של היישוב, בדגש על ההיבטים הביטחוניים שהתלוו להקמתו.

ג. חשיפת הנערים וההורים לסיפור העומד מאחורי אתרים ומקומות שונים ביישוב ובכך הגברת תחושת הזהות והזיקה אליהם.

כעת פנינו לעסוק בערכים ובהקשרים מעט יותר אוניברסליים בתחום השכול והביטחון בארצנו. הנערים והוריהם הוזמנו לבקר ב'בית אילי' בקיבוץ אשדות יעקב מאוחד. במקום קיים אתר הנצחה

¹ בבחינת ביטולו של אפקט פיגמליון אפשרי

² זיהינו בכך הזדמנות לשתוף ציבור החוצה את המעגלים הרגילים של הורי הילדים

וזיכרון לחללי כל מלחמות לבנון ובמסגרתו מסופר המאבק של מדינת ישראל לאורך השנים בגבולה הצפוני. את הסיור במקום קיימו הנערים וההורים בהדרכתה של אורנה שמעוני, אם שכולה בעצמה וחברת הקיבוץ, אשר יזמה והקימה את המקום. הסיור הותיר רושם רב על פני כל המשתתפים וניכר היה שהתשתית המקדימה שקיבלו (במסגרת המפגשים המקדימים שתוארו) אפשרה להם להיות קשובים ופתוחים להדרכה בסיור.

אקורד הסיום של התהליך היה ההכנות והחזרות לקראת הטקס בבית העלמין ביום הזיכרון לחללי מערכות צה"ל ופעולות האיבה. בשונה מפעמים קודמות בשנים האחרונות, הורגש בבירור כי הנערים מגיעים למשימה זו, כאשר הם טעונים ומבינים את חשיבות וגודל המעמד בו הם עתידים לקחת חלק. למרות שלא מדובר בפעילות 'כיפית' או משעשעת, התייצבו כל הילדים כאחד לחזרות והביעו את הרצון שלהם לקחת חלק באירוע. בשונה מבעבר, לא נדרשו המדריכים ל'היאבק' עימם על הנושא, או להסביר להם את חשיבותו.

מעבר לתחושת ההצלחה, שליוותה את צוות ההדרכה, שהוביל את התהליך (שהוגדר כמוצלח), ניסינו לנתח ולהבין מה היו הגורמים שהביאו לכך והאם ניתן ל'שכפלם' ולהעתיקם לעיסוק בנושאים אחרים הקשורים לעשייה החינוכית במסגרת שנת ההדרכה.

הסיבות העיקריות שהביאו להצלחת התהליך, כפי שהצלחנו לזקק היו :

- א. רתימה מוקדמת ושיתוף ההורים בתהליך (גיוסם כסוכנים בתהליך)
- ב. תיאום ציפיות מקדים וברור עם הנערים וההורים.
- ג. ביטול והנמכה של מערכת ציפיות מוקדמת כלפי השוני ברקע ממנו מגיעים הנערים. כבר בתחילת התהליך הובהר כי ההתייחסות הינה זהה ושווה לכל מי שלוקח בו חלק ללא קשר למקום ממנו מגיע אליו.
- ד. עיסוק בנושא ערכי בעל חשיבות אוניברסלית תוך התאמתו למאפיינים המקומיים של הקהילה.
- ה. שיתוף מספר רחב ככל האפשר של חברי קהילה בעשייה. סוגיה זו אפשרה לחשוף את הנערים לחברי קהילה נוספים, אשר בדרך אחרת לא היו פוגשים. במקביל התאפשר לעוד אנשים בציבור להכיר את הנוער, להיחשף אליו ולהתחכך עימו.

ביבליוגרפיה

1. אפקט פיגמליון בחינוך: ציפיות בונות והורסות של מבוגרים משמעותיים לילד. חיים עמית, 25 נובמבר 2016.
[/http://amithaim.com/2016/11/25/efekt-pigmalion-behinuh](http://amithaim.com/2016/11/25/efekt-pigmalion-behinuh)
2. מודל מנהיגות מעצבת, חגי בן צבי, הד הנן, חוברת ב', כסלו תש"ס.
<https://www.itu.org.il/?CategoryID=527&ArticleID=1425>
3. מנהיגות הצוות החינוכי בעבודה עם הורים. חיים עמית, 17 ינואר 2012.
[/http://amithaim.com/2012/01/17/manhigut-hatzevet-im-horim](http://amithaim.com/2012/01/17/manhigut-hatzevet-im-horim)
4. לחתור בסירה אחת – שותפות חינוכית של מורים והורים. חיים עמית, 24 מאי 2012.
[/http://amithaim.com/2012/01/24/lahtor-besira-ahat](http://amithaim.com/2012/01/24/lahtor-besira-ahat)
5. פסיכולוגיה ארגונית – מה בונה שגשוג אישי וחברתי? (מצגת) ד"ר הדס הרמתי, קורס ניהול מערכות חינוך בקיבוץ, 16 פברואר 2017.